

С. К. ДУДАР

Світлана Костянтинівна Дудар, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОБ'ЄКТ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ

Для юридичної науки*, яка входить до суспільно-гуманітарного блоку наук і, водночас, є внутрішньо диференційованою на відносно самостійні галузі наукового знання, питання визначення власного об'єкту має важливе значення як у аспекті збереження її дисциплінарного статусу, так і для забезпечення цілісності та системності знань у межах вищезазначеного блоку. Разом з тим, загальна тенденція до розмивання меж наукових дисциплін у напрямі їх зближення і взаємопроникнення, посилення міждисциплінарних зв'язків¹, на наш погляд, зумовлює нівелювання значення категорії «об'єкт юридичної науки». У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне окреслити деякі філософсько-правові аспекти її дослідження.

У вітчизняній загальнотеоретичній юридичній науці проблему визначення об'єкту юридичної науки намагались розв'язати у 70-х роках ХХ століття. Саме у цей період постала необхідність у точному та конкретному визначенні предметів окремих галузей наукового юридичного знання. Ряд вчених, вирішення даної проблеми вбачали у включенні до системи категорій юридичної науки категорії «об'єкт науки». Зокрема, у такий спосіб В. Тененбаум, А. Васильєв, А. Сурілов намагались визначити предмет загальнотеоретичної юридичної науки.

Однак, зазначений підхід поділяли не всі вчені. Причиною неоднозначного ставлення до категорії «об'єкт юридичної науки» слід вважати паралельне використання категорії «предмет науки». Спроба з'ясувати їх відношення призвела до формування різних поглядів на об'єкт, які можна звести до наступних позицій:

1) категорія «об'єкт науки» є базовою (вихідною) для визначення предмету конкретної юридичної науки;

2) при визначенні предмету загальнотеоретичної юридичної науки категорія «об'єкт науки» повністю ігнорується (В. Хропанюк, В. Лазарєв).

3) категорії «предмету» та «об'єкту» науки є тотожні і не відокремлюються одна від одної;

4) предмет науки визначається на основі певної сукупності об'єктів, які наука прагне вивчати. Так, А. Саїдов вважає, що об'єктом вивчення будь-якої юридичної науки є те, що ми про нього знаємо до його наукового вивчення².

Як наслідок, дискусія переводиться у площину розмежування та конкретизації предметів тих юридичних наук, об'єкти яких або співпадають, або є досить близькими.

У сучасній вітчизняній юридичній науці, до питання об'єкту юридичної науки здебільшого звертаються, як правило, з метою реалізації практично-дослідницького або ж теоретично-пізнавального інтересу.

Так, через необхідність розв'язання проблем практично-дослідницького характеру категорія «об'єкт юридичної науки» має вирішальне значення для:

– визначення (або конкретизації) предмету окремої юридичної науки у системі суспільно-гуманітарних наук з огляду на вищезазначені тенденції до інтеграції наукового знання;

– здійснення теоретико-правових досліджень у межах предмету конкретної юридичної науки, а саме визначення об'єкту та предмету наукового дослідження. Наприклад, зосереджуючи увагу на дослідженні загально-теоретичних засад процесу європейської правової інтеграції, очевидною є проблема відмежування даного дослідження від тих, що здійснюються з позицій інших юридичних наук, предмети яких тісно пов'язані з предметом загальної теорії держави та права. Передусім йдеться про порівняльне правознавство як самостійну юридичну науку, яка ще зовсім недавно розглядалась як один із напрямів у складі теорії держави і права³.

У теоретико-пізнавальному плані, категорія «об'єкт юридичної науки» має важливе значення для:

– визначення (або конкретизації) предмету окремої науки у системі юридичних наук. Категорія об'єкт юридичної науки є базою (має теоретичне та методологічне значення) для визначення предметів юридичних наук і, найперше, тих, що мають міждисциплінарний характер. Скажімо, проблема виокремлення предмету порівняльного-правознавства як самостійної юридичної науки вирішується, у тому числі, й через призму співвідношення об'єкту та предмету науки⁴; дослідження проблем методології юридичної науки. Зокрема, позиція П. Рабіновича⁵ щодо визначального впливу на зміни у методології загальнотеоретичної юридичної науки об'єкту та предмету юридичної науки, а саме їх модифікації використовується більшістю вчених як вихідна позиція наукового дослідження.

© С. К. Дудар, 2013

* Дана проблема розглядається через призму основних підходів до визначення об'єкту юридичної науки, традиційних для вітчизняної юридичної науки радянського періоду, також тих, що представлені у сучасній юридичній науці в Україні та РФ.

Таким чином, одним із аспектів проблеми визначення об'єкту юридичної науки є складність (неоднозначність) у розумінні співвідношення об'єкту та предмету науки.

Разом з цим, слід звернути увагу й на те, що у теоретико-пізнавальному плані простежується й другий аспект складності дослідження (визначення) об'єкту юридичної науки. Методологічний плюралізм, як характерна риса сучасної загальнотеоретичної юридичної науки, свідчить про складність об'єкту юридичної науки та неможливість формування єдиного поняття. Слід зазначити, що дане питання є одним із найбільш складних та дискусійних у сучасній загальнотеоретичній юридичній науці.

Таким чином, другим аспектом проблеми визначення об'єкту юридичної науки, який не є пов'язаним з предметом, є складність самого об'єкту юридичної науки.

Вирішення окреслених проблем, на наш погляд, слід пов'язувати із філософськими категоріями «реальність», «предмет» та «об'єкт». Очевидно є необхідність у з'ясуванні значення цих термінів.

Реальність (пізн. лат. – *realis* – речовий) визначається як буття речей у його співвідношенні з небуттям, а також з іншими формами буття. Реальність у марксистській філософії інтерпретується або як поняття тотожне об'єктивній реальності, або ж як сукупність всього існуючого⁶.

Предмет – річ, об'єкт у самому широкому значенні, усе суще, тобто таке, що має індивідуальну форму.

Отже, світ речей є реальність як об'єкт науки, а окремий предмет (річ) як частина реальності є об'єктом наукового дослідження. При цьому, слід зазначити, що дослідження такого об'єкту здійснюються в онтологічному аспекті. Онтологія від грец. *on* (*ontos*) суще і *logos* – поняття, розум) як наука про суще, або про існуючий світ форм матерії (світ речей)[⁷].

Об'єкт (від лат. *objectum* – предмет) – річ, предмет. Складається враження про тотожність цих понять, оскільки «об'єкт» визначається через категорії «предмет» та «річ», а «предмет» – через категорію «об'єкт» у самому широкому значенні.

Категорія «об'єкт» у теорії пізнання розглядається дещо інакше, а саме через зв'язок із категорією «суб'єкт» пізнання. «Об'єкт» розглядається як такий, що перебуває у визначеній залежності від «суб'єкта». Зокрема, у І. Канта об'єктом є те, що протистоїть суб'єкту і лише у такому контексті можна дати його характеристику.

Теорія пізнання дає вихід на гносеологічний аспект і демонструє те, як здійснюється пізнання. Предметом теорії пізнання є суб'єкт-об'єктне відношення.

Слід зазначити, що при діалектичному розумінні (за Г. Гегелем) онтологія є гносеологією, оскільки те що ми пізнаємо відображається через те як ми здійснюємо пізнання. При цьому, послідовники Г. Гегеля у філософії не розрізняють належне і суще, а отже деонтологію і онтологію правових феноменів. Як наслідок, існуюче право іманентно містить у собі належне.

Однак, така позиція не є однозначною, оскільки у неокантіанстві прийнято розмежовувати гносеологічні і онтологічні аспекти наукових досліджень.

До того ж, неокантіанство виходить із належного і сущого буття речей. Поняття правової реальності включає крім дійсного права й належне право. В онтології явища пізнаються як вони є, у деонтології – як вони мають бути. Кожен із вказаних рядів має строго гносеологічну цінність, ґрунтується на певному виді закономірностей, які використовуються при дослідженні правових явищ. Представники Марбурзької школи філософії права, зокрема Г. Коген, змогли обґрунтувати строгу гносеологічну цінність двох наукових рядів. При чому, «онтологія і деонтологія Г. Когена не трансцендентна і не догматична, а іманентна і строго гносеологічна»⁸. До такої позиції схиляються й сучасні філософи права, зокрема С. Максимов.

За такого підходу, гносеологічний аспект не отожднюється з онтологією об'єкта, він має включати і деонтологію. При цьому, те що ми пізнаємо (онтологія правової реальності) не отожднюється з тим як ми пізнаємо, оскільки останній (гносеологічний аспект) розрізняє у своїх підходах до дослідження предмету те, що є і те, що має бути. Вони пізнаються у науці у різний спосіб, а отже зумовлюють відмінність у методології.

Натомість, незважаючи на те, що філософи розглядають правову реальність саме таким чином, у теоретико-правових дослідженнях, саме у методологічному аспекті, така позиція представлена досить слабо.

Два гносеологічні ряди мають свої види закономірностей пізнання природи досліджуваних явищ: онтологічного, з причинно-наслідковим та телеологічним характером закономірностей пізнання, та деонтологічного, з етико-телеологічним. Відповідно, кожен з цих рядів передбачає використання власних методів дослідження.

Однак, головне, при цьому, є те, що об'єкт має залишатись цілісним, а значить постає питання з одного боку, у розмежуванні сфери застосування методів пізнання, а з іншого – у їх координації. Оскільки поділ на онтологію та деонтологію у науковому пізнанні обґрунтовується в рамках критичного методу, саме цей метод констатує взаємозв'язок різних сфер пізнання. Таким чином, координація методів є сферою для застосування критичного методу, а тому критичний метод забезпечує цілісність об'єкту дослідження.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що правова реальність як об'єкт юридичної науки є складною і така складність проявляється у гносеологічному та методологічному аспекті. Звідси, проблема визначення об'єкту юридичної науки має вирішуватись у рамках предмету філософії права, оскільки полягає у питанні гносеологічного плану, що вимагає застосування критичного підходу до її вирішення.

¹ Машиков А. Введение в общую теорию юридических наук. – Издательство «К.И.С.», 2005. – 254 с.

² Саидов А. Х. Сравнительное правоведение. – М.: Норма, 2006.

³ Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження): Монографія / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Фенікс, 2007. – 430 с.

⁴ Порівняльне правознавство у системі юридичних наук: проблеми методології: Монографія / Кресін О. В. (керівник авт. кол.), Луць Л. А., Мережко О. О., Лисенко О. М., Савчук С. В., Батанов О. В., Бігун В. С. Слободян Н. М. / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – Серія «Енциклопедія порівняльного правознавства» – Вип. 3. – 256 с.

⁵ Рабінович П. М. Проблеми трансформації методології вітчизняного правознавства – Електронний ресурс. Режим доступу: www.lawyer.org.ua/?w=r&i=&d=307.

⁶ Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://terme.ru/dictionary/180/>

⁷ Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е. Ф. Губский и др., 2003. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://terme.ru/dictionary/184/>

⁸ Кистяковській Б. А. Философия и социология права / Сост., примеч., указ. В. В. Сапова. – СПб.: РХГИ, 1999. – 800 с. – (Русская социология XX века).

Резюме

Дудар С. К. Об'єкт юридичної науки: проблема визначення.

У статті автор аналізує існуючі підходи до визначення категорії «об'єкт юридичної науки» та розкриває її значення для реалізації практично-дослідницького та теоретико-пізнавального інтересу. Проблема визначення досліджуваної категорії розглядається у взаємозв'язку з категоріями «реальність», «об'єкт пізнання» та «суб'єкт пізнання». Складність правової реальності як об'єкту юридичної науки проявляється в гносеологічному та методологічному аспектах, тому її визначення слід вирішувати в рамках філософії права.

Ключові слова: об'єкт юридичної науки, правова реальність, об'єкт пізнання, суб'єкт пізнання, закономірність.

Резюме

Дудар С. К. Объект юридической науки: проблема определения.

В статье автор анализирует существующие подходы к определению категории «объект юридической науки», а также раскрывает ее значение для реализации практически-исследовательского и теоретико-познавательного интереса. Проблема определения исследуемой категории рассматривается в взаимосвязи с категориями «реальность», «объект познания» и «субъект познания». Сложность правовой реальности как объекта юридической науки проявляется в гносеологическом и методологическом аспектах, поэтому и определять ее необходимо в пределах философии права.

Ключевые слова: объект юридической науки, правовая реальность, объект познания, субъект познания, закономерность.

Summary

Dudar S. Object of legal science: definition problems.

In the article author analyses the existing approaches to definition of the «object of legal science» and reveals its importance for the research and educational interest. The problem of the definition of the categories which were researched consider in interrelation with the categories of «reality», «object of knowledge» and «subject of knowledge». The complexity of the legal reality as an object of legal science is manifested in epistemological and methodological aspects, therefore its definition should be agreed within the philosophy of law.

Key words: Object of legal science, legal reality, object of knowledge, subject of knowledge, regularity.

Отримано 22.11.2013

УДК 340.1; 321.01

О. В. ЗІНЧЕНКО

Ольга Володимирівна Зінченко, доцент Київського університету туризму, економіки і права

ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ: ПРОВІДНИЙ НАПРЯМОК У ФОРМУВАННІ ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Право є своєрідною енциклопедією проблем сучасності, що зводиться водночас до вельми важливих знаменників, а саме: воно наділене онтологічною властивістю, є показником суспільного розвитку та характеризується тим, що за своєю суттю покликане бути першоосновою, головною соціальною цінністю. При створенні та розвитку права необхідно враховувати два фактори: з одного боку, історичний досвід правового життя суспільства, а, з іншого – ідеї розумного впливу на соціальні процеси¹.

© О. В. Зінченко, 2013